

KNOB stimuleringsprijs voor nieuw academisch talent 2023

Juryrapport

Het is een traditie dat de Koninklijke Nederlandse Oudheidkundige Bond beginnende onderzoekers een podium geeft voor publicatie en presentatie. Dat gebeurt via het *Bulletin KNOB*, op studiedagen en, sinds 2020, op online collegetours. In 2008 stelde de KNOB op initiatief van scheidend voorzitter Diederik Six een stimuleringsprijs in voor nieuw academisch talent. De prijs wordt sinds 2010 tweejaarlijks toegekend aan een opmerkelijke wetenschappelijke scriptie, artikel of project in een van de wetenschapsgebieden waar de Bond zich mee bezighoudt.

De stimuleringsprijs wordt dit jaar voor de zevende keer uitgereikt. De jury van de stimuleringsprijs 2023 bestond uit dr. Eva Röell (voorzitter; Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed en Universiteit Utrecht), prof. dr. Jaap Evert Abrahamse (Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed en Vrije Universiteit) en drs. Ad van der Zee (Erfgoedhuis Zuid-Holland). Secretaris van de jury was Judith Fraune van het bureau van de KNOB.

De voorselectie van de KNOB Stimuleringsprijs is streng. Om mee te kunnen doen heeft de student de voordracht van de scriptiebegeleider nodig, die zich daarmee ook aan het resultaat verbindt. Studenten waarvan de scriptie minstens met een 8, of in Vlaanderen minimaal met een 14 is beoordeeld, mogen hun scriptie ook zelf insturen.

Zestien scripties zijn over die eerste drempel heen gekomen: veertien masterscripties, een bachelorscriptie en een HBO-scriptie. De spreiding was net als bij vorige edities breed. De inzendingen kwamen van de Universiteit van Amsterdam, de Vrije Universiteit Brussel, de Technische Universiteit Delft, de Rijksuniversiteit Groningen, de Hogeschool Inholland, de Katholieke Universiteit Leuven, de Universiteit Utrecht en de Vrije Universiteit in Amsterdam. De jury was onder de indruk van de kwaliteit en de diversiteit van onderwerpen en onderzoeksmethoden.

Sinds de vorige editie van de stimuleringsprijs worden de auteurs van alle inzendingen uitgenodigd om hun onderzoek kort te presenteren in een speciaal katern in het *Bulletin KNOB* onder de noemer 'afstudeerwerk', zodat het veld kennis kan nemen van hun werk en resultaten.

De jury wil graag iedereen bedanken die betrokken is geweest bij de inzendingen. In de eerste plaats de studenten die hun – vaak eerste – proeve van bekwaamheid hebben voorgelegd aan een kritische jury. De jury wenst hen veel succes in het vervolg van hun loopbaan. Dank ook aan alle docenten die de studenten hebben begeleid en voorgedragen. Zonder hen zou deze prijs er niet zijn. Ten slotte past een woord van dank aan Diederik Six,

die aan de wieg stond van de KNOB Stimuleringsprijs. Tastbare getuigenis daarvan is de Sixpenning die de winnaar krijgt uitgereikt.

De jury heeft haar taak breed opgevat en hanteerde verschillende criteria. Ten eerste is beoordeeld welke bijdrage het onderzoek levert aan de beoefening van de disciplines die de KNOB behartigt: architectuurgeschiedenis, praktijk en geschiedenis van monumentenzorg en restauratie, archeologie, stedenbouwgeschiedenis en geschiedenis van het cultuurlandschap in Nederland en Vlaanderen, en gebieden waar Nederland historisch aan verbonden is geweest. Andere criteria zijn: een kritische benadering van het vakgebied, de mate waarin onderzoek consistent en vernieuwend is in de aanpak en welke nieuwe inzichten het onderzoek heeft opgeleverd. Ook een toegankelijke, soepel geschreven tekst is gewaardeerd.

De jury heeft zes inzendingen genomineerd. De auteurs ervan zijn uitgenodigd om hun onderzoek te presenteren op 9 juni bij de Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed in Amersfoort. De winnaar krijgt de prijs op basis van de scriptie; de kwaliteit van de presentaties is niet van invloed op het juryoordeel. Aan de prijs zijn naast de genoemde Sixpenning een jaar-lidmaatschap van de KNOB en een geldbedrag van 500 euro verbonden. De prijswinnaar wordt bovendien uitgenodigd om een artikel over het onderzoek in het *Bulletin KNOB* te publiceren.

Op alfabetische volgorde zijn de genomineerden:

Doris Hattink

Looking up and beyond Daniel Marot's ceiling designs and their commissioners

Universiteit Utrecht

Hattink heeft omvangrijk en voorbeeldig kunsthistorisch werk verricht. Uit de massa's ontwerpen en prenten van Daniel Marot heeft zij de ruim tachtig bekende plafondontwerpen gelicht, om deze in detail te inventariseren, beschrijven en analyseren. Dat is geen sinecure.

Ze onderscheidt de ontwerpen op basis van formele kenmerken in vier typen, plaatst ze in de grotere context van plafondontwerp, artistieke tradities en ontwikkelingen, en analyseert de mate waarin ze vernieuwend zijn. Maar vooral analyseert ze de ontwerpen in relatie tot de opdrachtgevers van Marot, die ze in drie groepen onderscheidt.

Dat levert een uitstekend geschreven analyse op van Marot als ontwerper voor de hoogste klassen van de Republiek en hun specifieke referenties en wensen met betrekking tot het plafondontwerp. Het onderwerp heeft Doris niet losgelaten en ze durft groot te denken. Haar uitstekende scriptie was nog maar het begin. Ze werkt sinds haar afstuderen aan een nog veel verdergaande studie van Marot, die zijn beslag zal krijgen in een boek over deze grootheid.

Wij zien ernaar uit.

Marijke Houvenaghel

Christopher Wren and the 17th century “auditorium church”. A theoretical fallacy or a proof of concept?!

Katholieke Universiteit Leuven

Marijke Houvenaghel heeft een indrukwekkende scriptie geschreven over de relatie tussen het architectonisch ontwerp en de akoestiek in kerkgebouwen die zijn ontworpen door Christopher Wren in de zeventiende eeuw. Dat past in een al wat langere tendens om onderzoek te doen naar zintuigelijke aspecten in de kunst, zoals een recent project over geur in de geschiedenis, maar deze combinatie van architectuurgeschiedenis en akoestisch onderzoek is geheel nieuw; iets dergelijks is voor zover de jury dat kan overzien, niet eerder vertoond.

Zowel inhoudelijk als methodisch is dit een prachtige en innovatieve scriptie. Houvenaghel betreedt onontgonnen terrein en doet dat op magistrale wijze. Voor zijn ontwerpen voor koepelkerken en centraalbouw keek Wren onder meer naar voorbeelden van protestantse kerken in Nederland en naar vroeg-Christelijke en Byzantijnse voorbeelden, typen die wat hem betreft bijzonder geschikt waren voor wat Houvenaghel ‘auditorium-kerken’ noemt. Het onderwerp kan methodisch een voorbeeld zijn voor nieuw onderzoek naar gereformeerde kerkbouw in Nederland.

Agnes Kooijman

An architectural, universal language of beds and beyond. A study of Paul Vredeman de Vries' furniture print series

Universiteit Utrecht

Het kan niet anders dan dat deze scriptie het resultaat is van een eindeloze belangstelling voor zowel het medium prentkunst als architectuur- en meubelontwerp van de periode rond 1600. De grondigheid en omvang ervan zijn indrukwekkend en laten zien dat er nog veel valt te ontdekken, ook letterlijk. In 2019 dook een nog onbekende groep van 31 tekeningen van Paul Vredeman de Vries (1567-1616/17) op, vermoedelijk schetsen bedoeld voor een serie prenten over meubels. Die serie verscheen postuum in 1630 in Amsterdam.

Agnes Kooijman bestudeert dit *Verscheyden Schrynerck* met een architectuurhistorische blik. Ze deconstrueert en analyseert de elementen van het zestiende- en vroeg zeventiende-eeuwse ontwerpen en bouwen. Het gaat haar om het constructieve en ambachtelijke van de objecten, de architectuurtaal die eruit spreekt, en het functioneren van de prenten in de ontwikkeling van *antieke* (micro-)architectuur. Ze haalt daarmee concrete driedimensionale werelden naar boven uit het platte vlak. Kooijman heeft met deze scriptie ons beeld van het verleden verrijkt; dat is waar je als onderzoeker, en als lezer, op hoopt.

Laura Lubbers

Hendrik Wijdeveld en de stedeloze stad (1918-1962). Een utopie in perspectief
Universiteit van Amsterdam

Afgaand op haar LinkedIn-profiel heeft Laura tijdens, naast en na haar studie geschiedenis steeds een bijzondere aandacht gehad voor de twintigste eeuw, wonen en stad. In deze scriptie brengt ze dat samen door het ontwerp voor een ideale leefomgeving door architect Hendrik Wijdeveld in een groter historisch en filosofisch kader te plaatsen.

Dat doet zij nauwgezet en helder. Daarbij maakt ze duidelijk wat de specifieke aard van zijn utopie was, en dat wat hij voor ogen had geen luchtfietserij was. Niet een idee om het idee, losgezongen van context, maar een idee dat hij direct verbond aan de concrete omstandigheid en mogelijkheden in de bestaande ruimte. Het plan van Wijdeveld is niet uitgevoerd, natuurlijk niet zou je kunnen zeggen, maar toch, nu we opnieuw zoeken naar grote oplossingen voor grote problemen resoneren utopieën zoals die van Wijdeveld, waarin zoals Lubbers stelt, ook altijd de dictatuur schuilt.

Behept met een goede pen plaatst Lubbers Wijdevelds visie en ontwerp in perspectief, en biedt zij een verrijkende blik op deze even interessante als onderbelichte architect.

Overigens... Wijdeveld wacht nog op een biografie, we willen het maar hebben gezegd.

Anna Peschier

De Wallenkwestie. Stadshistorisch onderzoek naar de Amsterdamse kadeonderhoudsverplichting voor huiseigenaren en de verschuiving van het kadeonderhoud naar gemeentelijke verantwoordelijkheid in de negentiende eeuw
Universiteit van Amsterdam

Anna Peschier heeft een zeer degelijke scriptie geschreven over een weinig hoogdravend, maar buitengewoon belangwekkend onderwerp: het onderhoud van de Amsterdamse kademuren. Het gaat over de bouw- en onderhoudspraktijk van publieke werken, niet over ontwerp.

Er is al veel over geschreven, maar deze scriptie biedt ook veel nieuws – ook door nieuwe bronnen te gebruiken – is uitstekend onderbouwd en goed ingekaderd in de stadsgeschiedenis. Terwijl de stedelijke overheid al vanaf de late zestiende eeuw steeds meer verantwoordelijkheid nam voor de publieke ruimte, gebeurde dat niet voor de kades, die tot halverwege de negentiende eeuw door aanpalende bewoners moesten worden onderhouden.

Pas in 1856 werd de stad er door burgerlijke ongehoorzaamheid en via de rechter toe gedwongen deze taak over te nemen. En toen het met die 81 kilometer kade aan de slag ging was de kritiek van de bewoners ook weer niet mis. Peschier laat zien hoe deze nieuwe stedelijke taak invloed had op het aanzien van de kades en de demping van grachten. Het onderwerp blijkt een veel grotere reikwijdte te hebben voor het historisch gebruik van de openbare ruimte dan de titel wellicht doet vermoeden.

Lara Reyniers

Salvage and reuse of construction materials in Brussels from 1900 to 1960. Tracing materials sourced from demolition works for the North-South Junction

Vrije Universiteit Brussel

In deze scriptie gaat Lara Reyniers in op een thema dat de laatste jaren hier en daar opduikt in architectuurhistorisch onderzoek en het erfgoedveld, het is de keerzijde van de medaille van bouwen: sloop. De periode die Reyniers onder de loep neemt kennen we vooral als een tijd van grootschalige vernieuwingen en nieuwbouw, maar ook van de opkomst van monumentenzorg. Dat onderzoek naar sloop ten behoeve van cityvorming nieuw licht kan werpen op de bouwpraktijk en omgang met oude materialen en gebouwen toont ze overtuigend aan. Het is een moderne architectuurgeschiedenis die we nog niet genoeg kennen.

De auteur weet uit een grote diversiteit aan bronmateriaal informatie te halen waarmee ze een verhaal vertelt dat zich uitstrekt van het ambacht van slopers – met alle materiele, technische en procedurele kenmerken die daarbij horen – tot het stedenbouwkundig en erfgoed beleid van de stad. Voorts wordt ook de ruimtelijke inbedding ervan in de stad inzichtelijk gemaakt. Er komt van alles voorbij: van goed gebruikt fotomateriaal tot fragmentendepots en economische modellen voor sloop. Door de systematische aanpak weet ze dat te verbinden tot een samenhangend en goed geschreven verhaal.

Reyniers is daarmee geen sloper maar een bouwer die goed gebruik maakt van oude en moderne materialen en technieken; eentje waar de architectuurgeschiedenis rijker van wordt. De thematiek, het onderwerp en de aanpak passen goed bij de geschiedenis en het werkveld van de KNOB, heeft actualiteitswaarde en de resultaten werpen een nieuw licht op het bouwen en ordenen in de eerste helft van de twintigste eeuw.